

Henry Kissinger

Despre China

Introducere de Paul Dobrescu

Traducere de
Vladimir Borțun și Dan Flonta

Ediție îngrijită de Dan Flonta
Tehnoredactor: Cristian Lupeanu

On China by Henry Kissinger, published in 2011 by The Penguin Press, New York.
© Henry A. Kissinger, 2011.
© Editura Comunicare.ro, 2012, pentru traducerea în limba română.

SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice
Strada Povernei 6, București
Tel./fax: 021 313 58 95
E-mail: difuzare@comunicare.ro
www.editura.comunicare.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
KISSINGER, HENRY

Despre China / Henry Kissinger; trad.: Vladimir Borțun, Dan Flonta;
introd.: Paul Dobrescu. – București: Comunicare.ro, 2012

Index

ISBN 978-973-711-354-2

- I. Borțun, Vladimir (trad.)
- II. Flonta, Dan (trad.)
- III. Dobrescu, Paul (introd.)

Cuprins

Introducere (Paul Dobrescu) / IX

Prefață / 3

Notă despre transliterarea cuvintelor chinezești / 7

PROLOG / 11

CAPITOLUL 1. Singularitatea Chinei / 15

Epoca supremației chineze / 17

Confucianismul / 21

Două concepte de relații internaționale: imparțialitate sau egalitate? / 24

Realpolitik de tip chinez și *Arta războiului* a lui Sun Tzu / 29

CAPITOLUL 2. Problema ploconirii și Războiul Opiului / 38

Misiunea Macartney / 40

Ciocnirea dintre două puteri mondiale: Războiul Opiului / 48

Diplomația lui Qiying: domolindu-i pe barbari / 53

CAPITOLUL 3. De la preeminență la declin / 57

Planul lui Wei Yuan: „a-i folosi pe barbari împotriva barbarilor”

și a le învăța tehnicile / 60

Erodarea autorității: tulburări interne și ingerințe străine / 62

Gestionarea declinului / 66

Provocarea numită Japonia / 73

Coreea / 75

Răscoala Boxerilor și noua epocă a statelor combatante / 80

CAPITOLUL 4. Revoluția continuă a lui Mao / 84

Mao și Marea Armonie / 85

Mao și relațiile internaționale: stratagema orașului părăsit,

metoda disuasiunii și căutarea avantajului psihologic / 89

Revoluția continuă și poporul chinez / 96

CAPITOLUL 5. Diplomația triumphiulară și Războiul din Coreea /	101
Acheson și ispita titoismului chinez /	105
Kim Ir-sen și izbucnirea războiului /	108
Intervenția americană: lupta împotriva agresiunii /	113
Reacțiile chinezilor: un alt gen de disuasiune /	116
Confruntarea sino-americană /	125
CAPITOLUL 6. China înfruntă ambele superputeri /	129
Prima criză din Strâmtoarea Taiwan /	131
Interludiu diplomatic cu Statele Unite /	137
Mao, Hrușciov și ruptura sino-sovietică /	139
A doua criză din Strâmtoarea Taiwan /	148
CAPITOLUL 7. Un deceniu de criză /	155
Marele Salt Înainte /	155
Disputa de la granița himalayană și Războiul Sino-Indian din 1962 /	158
Revoluția Culturală /	164
S-a ratat o oportunitate? /	168
CAPITOLUL 8. Drumul către reconciliere /	172
Strategia chineză /	173
Strategia americană /	181
Primii pași – Ciocnirile de pe Râul Ussuri /	182
CAPITOLUL 9. Reluarea relațiilor: primele întâlniri cu Mao și Zhou /	200
Zhou Enlai /	204
Nixon în China: întâlnirea cu Mao /	215
Dialogul dintre Nixon și Zhou /	221
Comunicatul de la Shanghai /	224
Urmările /	229
CAPITOLUL 10. Cvasi-alianța: discuțiile cu Mao /	231
„Linia orizontală”: abordări chineze ale politicii de stăvilire /	232
Impactul cazului Watergate /	244
CAPITOLUL 11. Sfârșitul epocii Mao /	246
Criza succesiunii /	246
Căderea lui Zhou Enlai /	249
Ultimele întâlniri cu Mao: rândunicile și venirea furtunii /	253
CAPITOLUL 12. Indestructibilul Deng /	267
Prima întoarcere la putere a lui Deng /	267
Moartea liderilor – Hua Guofeng /	272
Ascensiunea lui Deng – „Reformă și deschidere” /	274

CAPITOLUL 13. „Călcând tigru pe coadă”: al treilea război din Vietnam /	282
Vietnam, năpasta marilor puteri /	282
Politica externă a lui Deng – Dialogul cu America și normalizarea /	289
Călătoriile lui Deng /	295
Vizita lui Deng în America și noua definiție a alianței /	298
Al treilea război din Vietnam /	304
CAPITOLUL 14. Reagan și intrarea în normalitate /	312
Vânzările de arme către Taiwan și Al Treilea Comunicat /	315
China și superputerile – Noul echilibru /	320
Programul de reformă al lui Deng /	327
CAPITOLUL 15. Tiananmen /	336
Dileme americane /	339
Controversa în jurul lui Fang Lizhi /	352
Dezele de 12 și de 24 de caractere /	358
CAPITOLUL 16. Ce fel de reformă? Turneul sudic al lui Deng /	361
CAPITOLUL 17. Drumul oscilant spre o nouă reconciliere: epoca Jiang Zemin /	367
China și destrămarea Uniunii Sovietice /	374
Administrația Clinton și politica față de China /	378
A treia criză din Strâmtoarea Taiwan /	386
Renașterea Chinei și reflecțiile lui Jiang /	392
CAPITOLUL 18. Noul mileniu /	399
Diferențe de perspectivă /	404
Cum se definește oportunitatea strategică? /	407
Dezbaterea privind destinul național – viziunea triumfalistă /	412
Dai Bingguo – o reafirmare a ridicării pașnice /	415
EPILOG. Se repetă istoria? Memorandumul Crowe /	420
Spre o comunitate a Pacificului? /	431

Note / 435

Index / 475

CAPITOLUL 1

Singularitatea Chinei

Societățile și națiunile tind să creadă despre ele că sunt eterne. De asemenea, ele pun la loc de cinste o anumită poveste despre originea lor. O caracteristică specială a civilizației chineze e aceea că pare să nu aibă un început. În istorie, China apare mai mult ca un fenomen natural permanent decât ca un stat-națiune convențional. În povestea Împăratului Galben, cinstit de mulți chinezi ca fondator legendar, China pare să existe deja. Când Împăratul Galben își face apariția în mit, civilizația chineză se află în haos. În vreme ce prinții rivali se hărțuiesc unul pe altul și terorizează poporul, un conducător slăbit este incapabil să mențină ordinea. Mobilizând o armată, noul erou pacifică împărăția și este proclamat împărat.¹

Împăratul Galben a intrat în istorie ca erou fondator; însă, conform mitului fondator, el restaurează, și nu creează un imperiu. China îl precede; ea apare în conștiința istorică drept un stat deja existent, care nu trebuie decât restaurat, și nu creat. Acest paradox al istoriei chineze se repetă în cazul vechiului înțelept Confucius: iarăși, el este văzut ca „fondator” al unei culturi, deși el însuși subliniază faptul că nu a inventat nimic, ci doar a încercat să revigoreze principiile armoniei care existaseră cândva în epoca de aur, dar care fuseseră abandonate în perioada de haos politic din vremea sa.

Reflectând la paradoxul legat de originile Chinei, un misionar și călător din secolul al XIX-lea, Abatele Régis-Évariste Huc, observa:

Civilizația chineză își are originile într-o antichitate atât de îndepărtată, încât degeaba încercăm să îi descoperim începutul. Nu există, la acest popor, indicii despre faza incipientă a statalității. Este un lucru foarte ciudat în ceea ce privește China. Suntem obișnuiți să găsim, în istoria popoarelor, un punct de plecare bine definit, iar documentele istorice, tradițiile și monumentele rămase ne permit, în genere, să urmărim, aproape pas cu pas,

progresul unei civilizații, să fim martorii nașterii sale, să asistăm la dezvoltarea ei, la înflorirea sa și, în multe cazuri, la ulterioara sa decădere și prăbușire. Dar nu este așa și în cazul chinezilor. Ei par să fi trăit întotdeauna în aceeași fază de dezvoltare ca astăzi; iar informațiile parvenite din Antichitate sunt de natură să confirme această opinie.²

Când caracterele scrise chinezești au apărut prima oară, în timpul dinastiei Shang, în al doilea mileniu î.Hr., Egiptul antic se afla în culmea gloriei, marile orașe-stat ale Greciei clasice nu apăruseră încă, iar Roma mai avea de așteptat un mileniu ca să se nască. Și totuși, urmașa directă a ortografiei Shang este încă folosită astăzi de peste un miliard de oameni. Chinezii de azi pot înțelege inscripțiile din epoca lui Confucius; cărțile și conversațiile în chineza contemporană sunt îmbogățite de aforisme vechi de secole care evocă bătălii și intrigi de curte din vremuri demult apuse.

În același timp, istoria chineză a cunoscut multe perioade de război civil, vid de putere și haos. După fiecare colaps, statul chinez s-a reconstituit prin propriile forțe, ca și cum ar fi fost o lege imuabilă a naturii să se întâmple așa. În fiecare stadiu, a apărut o nouă figură unificatoare (urmând, în esență, pilda Împăratului Galben) care a izbutit să-și subjuge rivalii și să reunifice țara (și, uneori, chiar să-i lărgescă granițele). Faimosul început al *Cronicii celor trei regate* – un roman din secolul al XIV-lea venerat până în ziua de azi de chinezi (inclusiv de Mao, care spunea că îl studiasse aproape obsesiv în tinerețe) – evocă acest ritm continuu: „Imperiul, de multă vreme divizat, trebuie unificat; de multă vreme unificat, trebuie divizat. Așa a fost dintotdeauna.”³ Fiecare perioadă de divizare a fost văzută ca o anomalie. Fiecare nouă dinastie a revenit la principiile de guvernare ale dinastiei anterioare pentru a restabili continuitatea. Puse la încercare de calamități periodice, preceptele fundamentale ale culturii chineze au rezistat.

Înainte de momentul crucial al unificării Chinei în 221 î.Hr., existase o dinastie care condusesse țara vreme de un mileniu și care se dezintegrase treptat pe măsură ce subdiviziunile feudale evoluaseră de la autonomie la independență. Punctul culminant l-au reprezentat două secole și jumătate de tumult, cunoscute în istorie ca perioada Statelor Combatante (475-221 î.Hr.). Echivalentul european ar fi vidul de putere dintre Tratatul din Westfalia din 1648 și sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, interval în care mai multe state europene s-au luptat pentru a înclina balanța puterii în favoarea lor. După 221 î.Hr., China a menținut idealul de imperiu și de unitate, chiar dacă procesele de divizare și reunificare au alternat în cicluri care, uneori, durau sute de ani.

Când statul se dezmembra, războaiele dintre diversele tabere erau crâncene. Odată, Mao a susținut că populația Chinei a scăzut de la 50 de milioane la 10 milioane în timpul așa-numitei perioade a celor Trei Regate (220-280 d.Hr.)⁴, iar conflictul dintre grupările rivale din perioada interbelică a secolului XX a fost, la rândul său, extrem de sângeros.

În momentul său de maximă expansiune, sfera culturală chineză se întindea pe o suprafață terestră mult mai mare decât orice stat european, ba chiar aproape la fel de mare ca întreaga Europă continentală. Limba și cultura chineză, precum și decretele împăratului, se răspândeau în fiecare ținut: de la stepele și pădurile de conifere din nordul vecin cu Siberia la junglile tropicale și fermele terasate de orez din sud; de la coasta de est, cu canalele, porturile și satele sale de pescari, la deșerturile Asiei Centrale și piscurile înzăpezite de la frontiera himalayană. Întinderea și varietatea acestui teritoriu a încurajat ideea conform căreia China este o lume în sine. A sprijinit concepția că împăratul este o figură de importanță universală, care domnește peste *tian xia* sau „Toate Câte Sunt Sub Cer”.

Epoca supremației chineze

În istoria sa multimilenară, China nu a fost niciodată obligată să aibă de-a face cu alte țări sau civilizații comparabile cu ea în amploare și rafinement. India era cunoscută chinezilor, după cum a arătat Mao mai târziu, dar, pentru o mare parte din istoria sa, ea a fost divizată în regate separate. Cele două civilizații au făcut schimb de bunuri, dar și de influențe budiste de-a lungul Drumului Mătăsii, dar, în rest, contactele dintre ele au fost stăvilite de două obstacole aproape de netrecut: Munții Himalaya și Platoul Tibetan. Deșerturile imense și potrivnice ale Asiei Centrale au separat China de culturile Orientului Apropiat, Persia și Babilon, și, într-o măsură și mai mare, de Imperiul Roman. Caravanele de negustori efectuau călătorii intermitente, însă China, ca societate, nu a interacționat cu societăți de o anvergură și o dezvoltare comparabile. Deși China și Japonia au împărtășit o serie de instituții culturale și politice fundamentale, niciuna nu a fost dispusă să recunoască superioritatea celeilalte; soluția lor a fost să întrerupă din când în când contactul, de fiecare dată preț de câteva secole. Europa se afla și mai departe, China plasând-o undeva în Oceanele de Vest, prin definiție inaccesibile culturii chineze și, din

păcate, imposibil de cucerit, după cum i-a spus împăratul Chinei unui sol britanic în 1793.

Pretențiile teritoriale ale Imperiului Chinez s-au oprit la marginea mărilor înconjurătoare. Încă de pe vremea dinastiei Song (960-1279), China a condus lumea în domeniul tehnologiei maritime; flotele sale ar fi putut să ducă imperiul într-o epocă de explorări și cuceriri.⁵ Cu toate acestea, China nu a avut colonii peste mări și a manifestat un interes relativ scăzut pentru țările aflate dincolo de coastele sale. Ea nu a avut vreo motivație pentru a se aventura în străinătate și a-i converti pe barbari la principiile confucianiste sau la virtuțile budiste. Atunci când cuceritorii mongoli au comandat flota Song, cu experimentații ei căpitani, au întreprins două încercări de a invada Japonia. Ambele au fost zădărnice de vremea nemiloasă – acel *kamikaze* (sau „vânt divin”) din folclorul japonez.⁶ Totuși, după ce dinastia mongolă s-a prăbușit, nu s-a mai încercat nicio expediție, deși ar fi fost posibilă din punct de vedere tehnic. Niciun lider chinez nu a formulat vreodată un motiv pentru care China să vrea controlul asupra arhipelagului japonez.

Dar în primii ani ai dinastiei Ming, între 1405 și 1433, China a lansat una dintre cele mai remarcabile și mai misterioase expediții navale din istorie: conducând o flotă compusă din corăbii neegalate din punct de vedere tehnic, amiralul Zheng He a pornit către destinații atât de îndepărtate ca Java, India, Cornul Africii și Strâmtoarea Ormuz. La momentul călătoriilor lui Zheng, epoca marilor exploratori europeni încă nu începuse. Flota Chinei deținea ceea ce părea a fi un avantaj tehnologic insurmontabil: în dimensiuni, dotări și număr de vase, ea ridiculiza Armada spaniolă (care încă se afla la 150 de ani distanță).

Istoricii încă nu s-au pus de acord asupra scopului real al acestor misiuni. Zheng He a fost o figură singulară a epocii explorărilor: un eunuc chinez de religie musulmană, înregimentat în serviciul imperial din copilărie, care nu se încadrează în niciun precedent istoric. La fiecare oprire în călătoriile sale, el a proclamat formal măreția noului împărat al Chinei, a oferit daruri generoase conducătorilor pe care i-a întâlnit și i-a invitat să călătorească personal în China ori să trimită soli. Acolo, ei urmau să recunoască locul lor în ordinea mondială sinocentrică, participând la ritualul „ploconirii” prin care se recunoștea superioritatea împăratului. Totuși, dincolo de a declara măreția Chinei și de a emite invitații la ritualuri pompoase, Zheng He nu a manifestat vreo ambiție teritorială. El s-a întors doar cu daruri sau „tributuri”; nu a pretins colonii sau resurse pentru China, mulțumindu-se să revendice „dreptul” metafizic de a extinde limitele a „Toate Câte Sunt Sub Cer”. Cel mult, se poate

spune că a creat condiții favorabile pentru negustorii chinezi, printr-un soi de exercitare timpurie a „puterii *soft*” chineze.⁷

Expedițiile lui Zheng He au încetat brusc în 1433, în același timp cu reparația amenințărilor de-a lungul frontierei de nord a Chinei. Următorul împărat a ordonat ca flota să fie dezmembrată, iar documentele despre călătoriile lui Zheng He să fie distruse. Expedițiile nu au mai fost reluate niciodată. Deși comercianții chinezi au continuat să navigheze pe rutele inaugurate de Zheng He, capacitățile navale ale Chinei au decăzut atât de mult, încât, mai târziu, reacția conducătorilor din dinastia Ming la primejdia pirateriei din jurul coastei de sud-est a Chinei a fost încercarea de a forța mutarea populației de pe coastă la 15 kilometri în interiorul continentului. Astfel, istoria navală a Chinei a fost ca o balama care se înțepenește: capabilă de dominație din punct de vedere tehnic, China s-a retras voluntar din domeniul explorărilor maritime tocmai când interesul occidental în acest domeniu căpăta contur.

Splendida izolare a Chinei a întreținut o anumită percepție de sine a chinezilor. Elitele chineze au ajuns să se obișnuiască cu ideea conform căreia China era unică – nu doar „o mare civilizație” printre altele, ci chiar civilizația însăși. Un traducător britanic scria în 1850:

Un european inteligent, obișnuit să reflecteze la situația mai multor țări, care au parte de diverse avantaje și se confruntă fiecare cu anumite dezavantaje, ar putea, printr-o serie de întrebări bine ținute și cu ajutorul câtorva date, să își formeze o idee destul de corectă despre condiția unui popor până atunci necunoscut lui; însă ar fi o mare eroare să presupunem că acest lucru e valabil și în cazul poporului chinez. Excluderea străinilor și închiderea în propria lor țară, prin faptul că i-a privat de toate posibilitățile de a face comparații, au limitat, din păcate, concepțiile chinezilor; astfel, ei sunt totalmente incapabili să se elibereze de sub dominația obișnuințelor lor și judecă totul doar în lumina propriilor convenții.⁸

China avea, desigur, cunoștință despre diversele societăți aflate în jurul ei, cum ar fi Coreea, Vietnam, Thailanda sau Birmania; dar, în percepția chineză, China era centrul lumii, „Regatul de Mijloc”, iar celelalte societăți erau evaluate ca variante ale modelului chinez, fiind plasate pe diferite trepte în funcție de asemănarea lor cu China. După cum vedeau chinezii lucrurile, era în firea lucrurilor să existe o mulțime de state mai mici care asimilau cultura chineză și plăteau tribut măreției Chinei. Granițele dintre China și popoarele din jurul ei reflectau mai degrabă diferențele culturale decât să reprezinte niște demarcații politice și teritoriale. Răspândirea culturii chineze în Asia de